

REFORMES PROPOSADES A L'ENSENYAMENT SECUNDARI PELS PROFESSORS DELS INSTITUTS DEPENDENTS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA EL 1881

RAMON TARRÒS I ESPLUGAS

1. INTRODUCCIÓ: LA SITUACIÓ DEL MOMENT

Un dels problemes fonamentals del segon ensenyament que s'assenyalen després de la Restauració és el nombre excessiu de plans i canvis de plans que es produeixen gairebé cada any, la qual cosa a més de destarotar professors i alumnes, allunyava qualsevol racionalització pedagògica dels Centres (1).

La Llei Moyano havia sofert diversos canvis en les matèries o assignatures, des de l'any següent de la seva vigència (2).

Més constants són els canvis que el pla d'estudis de la mateixa Llei, altra vegada en vigor després de la Restauració, va sofrir a finals de segle (3).

D'altra banda, és prou conegut el fet de l'alternança en el camp polític, com també els fets universitaris del 1876 i les conseqüències que se'n seguiren.

El Govern conservador en poder (Cánovas del Castillo a la Presidència i Fermín Lasala a Foment) per R.D. de 13 d'agost de 1880, fa una nova reforma en el Pla d'estudis del segon ensenyament i en el de les Facultats (4), que és el que estava en vigor en el moment de la primera alternança.

Aquesta es va produir el 8 de febrer de 1881, amb Sagasta a Presidència i José Luis Albareda com a Ministre de Foment. Albareda, que era un dels membres més destacats de l'equip governamental no va durar massa. El 9 de gener de 1883 va ser substituït per Germán Gamazo. El Govern Sagasta va caure el 13 d'octubre del mateix 1883, Però el Ministeri de Foment encara va ser ocupat pel liberal Àngel Carvajal, Marquès de Sardoal, fins al 18 de gener de 1884, en el Govern que presidia Posada Herrera (5).

És d'aquest darrer Ministre de Foment el R.D. de 16 de

novembre de 1883, en el qual s'introdueixen els ensenyaments pràctics en les assignatures de Ciències del segon ensenyament, l'única variació que hi ha en el pla d'estudis fins al 1893 (6).

És prou coneguda, també, la tasca desenvolupada pel Ministre Albareda en el camp pedagògic, amb la derogació, ja el 3 de març de 1881, del Decret Orovio de 26 de febrer de 1876 sobre la qüestió universitària, a més de la fundació del Museu Pedagògic i la celebració del Primer Congrés Pedagògic. Un dels principals aspectes de la labor ministerial era la col·laboració amb els medis pedagògics liberals, especialment amb la Institución Libre de Enseñanza. El nou Director General d'Instrucció Pública va ser Juan Facundo Riaño, col·laborador de F. Giner de los Ríos (7).

2. PROPÒSIT DE REFORMA: LA CONSULTA

També el Ministre Albareda es va proposar reformar l'ensenyament. Per això, per R.D. de 15 de juliol de 1881 va endegar una gran consulta a tot el Professorat.

Amb data 21 del mateix mes, així escrivia Riaño al Rector de la Universitat de Barcelona, que era Julián Casaña.

"Por Real orden circular de 15 del actual publicada en la Gaceta del 16, se dice a los rectores lo siguiente: <<La reforma de la legislación vigente de Instrucción pública, constituye una necesidad imperiosa que reconocen cuantos se interesan en el adelanto de los estudios y en particular los obligados a promoverle, y conviene realizarla inmediatamente formulando una Ley inspirada en el criterio propio del Gobierno, que responde a la importancia del asunto y, dados los medios disponibles, al progreso y mejora de la

(1) Cf. JULIO RUIZ BERRIO i ANGELES GALINO "L'éducation en Espagne", en "Histoire Mondiale de l'Éducation", 3, de 1815 a 1945, dirigida per Gaston MIALARET i JEAN VIAL. PUF. Paris, 1981. Pàg. 207.

(2) Cf. F. SANZ DÍAZ, "La Segunda Enseñanza Oficial en el Siglo XIX". MEC, 1985. Vegeu els quadres de la denominació d'assignatures dels diversos plans de 1857 a 1874, (1857, 1858, 1861, 1866, 1868 amb llatí, 1868 sense llatí, 1873).

(3) Des de la reforma de 1880 fins a primers de segle hi ha els següents:

R.D. 16-11-1883, Introduint les pràctiques. R.O. 1-9-1893, Introduint la Gimnàstica. R.D. 15-9-1894, determinant assignatures i que els estudis generals es faran en sis anys. R.D. 15-1-1895, establint l'ensenyament de la Religió (matrícula lliure). R.D. 12-7-1895, matrícula i assistència obligatòria per a la Religió (excepte els no catòlics). R.D. 12-7-1895, reorganitzant els estudis de segon ensenyament. R.D. 14-10-1896, fent obligatòria la gimnàstica. R.D. 13-9-1898, reorganitzant els estudis de segon ensenyament. R.D. 26-5-1899, modificant els pla, els estudis duraran set anys. R.D. 20-7-1900, modificant els estudis de segon ensenyament, duraran sis anys R.D. 17-8-1901, reformant els estudis de segon ensenyament, i ensenyaments tècnics.

Cf. *Compilación legislativa civil para uso de los Religiosos de las Escuelas Pías*. Madrid, 1901.

(4) Pel que fa al segon ensenyament, el R. D. de 13 d'agost de 1880 establia: Art. 3.º En cada provincia habrá por lo menos un instituto oficial para los estudios de segunda enseñanza.

Estos estudios serán *generales* y de *aplicación*. Art. 4.º Constituyen los estudios generales las materias siguientes: Latín y castellano con ejercicios prácticos. Retórica y Poética. Francés, Inglés o Alemán. Psicología, Lógica y Filosofía moral. Geografía general y particular de España. Historia de España. Historia Universal. Aritmética y Álgebra. Geometría y Trigonometría. Física y Química. Historia natural, con principios de Fisiología e Higiene., Agricultura. Seguirán las asignaturas de los estudios de aplicación. Cf. *Compilación legislativa...*, o.c., págs. 160-161.

(5) Cf. IVONNE TURIN, *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902*. Aguilar. Madrid, 1967. Pàg. 301

(6) Cf. *Compilación legislativa...*, o.c. pàg. 161.

(7) Cf. IVONNE TURIN, o.c., pàg. 302 ss. D'aquesta època és el primer intent dels liberals d'atribuir el pagament dels Mestres a l'Estat, fet que tractava de frenar la influència evident dels cacics locals en el magisteri. Encara que Gamazo no va poder aconseguir-ho, sí que va assolir que mestres i mestresses cobressin el mateix sou, seguint l'opinió del Congrés Pedagògic i després de vèncer fortes resistències. Un altre projecte, aquest del marquès de Sardoal, que propugnava que l'ensenyament secundari oficial fos sostingut per l'Estat, no va reeixir, però ho va fer més endavant, el 1887.

Cf. MANUEL DE PUELLES BENITEZ, "Educación e ideología en la España contemporánea". LABOR, 2.º, 1986, págs. 212-213.

enseñanza. =Guiado de semejante propósito, considera indispensable el Ministro que suscribe, allegar antecedentes que sirvan de estudio y fundamento a la reforma, y ningunos tan eficaces como aquellos que puede ofrecerle el Profesorado de todas las carreras, cuya notoria experiencia le permite apreciar los inconvenientes y ventajas de los sistemas de estudio en el terreno de la práctica. =Interesa, por consiguiente, conocer cuál sea la opinión de los profesores y personas entendidas acerca de la legislación vigente, de lo que en ella deba aprovecharse como ventajoso, y cuáles las modificaciones que juzgan necesario proponer, prescindiendo, en sus dictámenes, del espíritu que pueda animar al Ministro. = Y en este sentido recomiendo a V.S. eficazmente que se sirva dar conocimiento de la presente a todos los Jefes de los establecimientos de enseñanza de su distrito universitario, sin excluir los particulares, caso de estimarlo oportuno, a fin de que los Claustros respectivos evacuen y dirijan a V.S. dichas consultas a la mayor brevedad, debiendo ese Rectorado, resumirlas en lo que tengan de común y exponerlas con la concisión y claridad necesarias en cuanto ofrezcan novedad, remitiéndolas con igual urgencia a este Ministerio>>. =Excusado es encarecer a V.S. el asunto que la anterior Real orden encomienda a su ilustración y urgencia. En las reformas de la Instrucción pública nadie puede informar con mayor competencia que los centros de enseñanza que aprecian a todas horas su estado y sus necesidades con los medios de satisfacerlas, y nadie había de verificarlo con mayor celo, tanto en interés del servicio, como por el buen nombre de los establecimientos comprendidos en su jurisdicción académica. =La Dirección general, no obstante, sin insistir en este punto, recomienda a V.S. la urgencia en cuanto no perjudique a la reunión de datos y al estudio que tan importante y trascendental servicio requiere. Dios guarde a V.S. muchos años. Madrid 21 de julio de 1881. El Director general int.º J.F. Riaño. =Sr. Rector de la Universidad de Barcelona”.

El llarg text indica prou el sentit de la consulta i dels seus termes.

3. ELS CONSULTATS

Ja abans de rebre la circular anterior, el dia 19 de juliol el Rector de la Universitat havia enviat als Degans de Facultats i Directors de Normals i d'Instituts un comunicat dient-los que, seguint l'esperit de la circular publicada a la "Gaceta" del dia 16 i coadjuvant al propòsit del Govern, havien de fer amb urgència i remetre al Rectorat les observacions i consultes que

"oído el Claustro de Profesores, le sugiera su ilustrado criterio y práctica en la enseñanza, a fin de que los antecedentes que se alleguen puedan servir de estudio y fundamento a la reforma de la legislación vigente de Instrucción pública que se proyecta, y cumplir el Rectorado lo que en la circular citada se le ordena”.

La urgència en la resposta de tots els consultats no va ser tanta, ja que el 10 de setembre el Rector de la Universitat va haver de recordar que havia enviat l'ofici del 19 de juliol del qual esperava el resultat. I com que alguns Degans i Directors van manifestar no haver-lo rebut, el 14 de setembre els envià de nou la mateixa comunicació (8).

Les respostes dels Instituts van ser enviades al Rectorat

en les dates següents: 1) Institut de Maó, el 25 de juliol; 2) Institut de Reus, el 27 de juliol; 3) Institut de Tarragona, el 5 d'agost; 4) Institut de Lleida, el 7 d'agost; 5) Institut de Girona, el 27 de juliol i el 12 d'agost; 6) Institut de Figueres el 6 de setembre; 7) Institut Balear, el 17 d'octubre; i 8) Institut de Barcelona, l'11 de novembre.

L'Institut de Girona va fer una doble remesa, pel fet de ser temps de vacances, i haver-se trobat pocs catedràtics la primera vegada per a contestar amb urgència, i havent tornat a Girona alguns altres, van voler també dir-hi la seva.

Entre la primera i la segona tramesa, altres Instituts havien contestat als Rectors respectius, i un, el de Huelva (9), havia fet imprimir la resposta amb data del 30 d'agost.

4. LA RESPOSTA DELS INSTITUTS

Com es veu, dels Instituts dependents de la U.B. n'hi havia de locals i de Provincials, la qual cosa pot suposar una problemàtica diferent.

D'altra banda, és de suposar que la majoria dels Claustres proposaren les diferents reformes com a expressió d'allò que no anava. Tanmateix, no deixen de donar una visió concreta de molts aspectes de l'ensenyament secundari.

Respostes iguals o semblants, poden suposar les inquietuds de temps entre els catedràtics, conegudes i comunicades entre ells més per la mobilitat de destinació que no pas per la influència de l'escrit de Huelva.

4.1. Institut de Maó

El Director, Diego Monjo, deia fer unes observacions que el Claustre creia que podrien ser favorables al bon servei del segon ensenyament, en la reforma de la legislació vigent. Eren tres: 1a. que per al Grau de Batxiller no fos indispensable el coneixement del Llatí, podent substituir-lo, el qui així ho preferís, per una altra assignatura de més general aplicació al Comerç, a les indústries a o a les Arts, tals com Topografia, Geodèsia, Mecànica agrícola o industrial, Agrimensura, Aplicacions d'Història Natural, Dibuixos topogràfic i lineal, etc. 2a. Que s'igualés el sous de tots els Catedràtics numeraris de segon ensenyament, tant d'Instituts provincials com dels locals, encara que a aquests darrers, pel menor nombre d'alumnes, se'ls demanés de fer més hores de feina. 3a. que els Instituts locals poguessin admetre matrícules de l'ensenyament privat i del domèstic. El cas de Menorca era clar: no hi havia matrícules d'ensenyament privat o domèstic ja que, si es matriculaven oficialment havien d'anar a aprovar els seus estudis a Mallorca, tot i que l'Illa sostenia un Institut local.

4.2. L'Institut de Reus

Per unanimitat —deia el Director, Eugenio Mata— es va determinar sobre els diferents punts que podrien servir d'estudi i fonament per a la reforma de la Instrucció pública. Eren nou, a saber: 1r. Exigir una preparació més gran als alumnes d'ingrés. S'evitaria així que hi hagués alumnes de 8 i 9 anys, ja que en aquesta edat no poden tenir la maduresa deguda als primers estudis, els quals, d'altra banda, s'adquirien, moltes vegades, d'una manera molt incompleta en un gran nombre d'Escoles. 2n. Ampliar el segon Ensenyament amb l'assignatura de Principis d'Aritmètica i Geometria, com a Curs preparatori, més pràctic que teòric,

(8) Entre els que no ho havien rebut hi havia el Director de la Normal de Lleida, que en carta privada a la Secretaria de la Universitat, el dia 14 de setembre deia: "Y aunque es la primera vez que se ha perdido un oficio dirigido a esta Escuela, al menos desde que yo estoy en ella, no me extraña, pues en esta administración de correos reina, para el reparto se entiende, una completa anarquía. Figúrese V. que con frecuencia recibo oficios dirigidos a la Guardia Civil o al Instituto o al Obispo y con frecuencia sucede al revés que aquellos centros los reciben dirigidos aquí". L'original d'aquesta carta, com de tots aquests informes dels Instituts, es troben a l'ARXIU GENERAL I HISTÒRIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA (AGHUB).

(9) La resposta tenia tretze punts, a saber: De l'examen d'ingrés; dels estudis de segon ensenyament, amb les assignatures que havien de tenir, dividits en tres branques: sense aplicació, preparatoris per a carreres científiques, i per a carreres literàries; dels programes i llibres de text; dels exàmens; de les qualificacions i del grau de batxiller; de la provisió de càtedres; dels establiments públics de segon ensenyament; dels establiments privats i de l'ensenyament domèstic; del Consell d'Instrucció pública; del professorat dels Instituts; dels auxiliars; del començament de curs; i dels mitjans materials d'ensenyament.

que hauria de precedir als dos cursos de Matemàtiques. La raó era clara. La preparació dels alumnes en ingressar en els Instituts era molt incompleta; a penes coneixien les quatre operacions fonamentals de l'Aritmètica, i com que fins al 3r. any, en el pla vigent, no cursaven les assignatures de Matemàtiques, passaven dos anys sense fer cap pràctica d'aquelles operacions, resultant que, quan començaven l'estudi de Matemàtiques, estaven mancats de tota base, i essent una assignatura difícil, molt alumnes, bons, hi fracassaven. 3r. Introduir en els estudis generals de segon ensenyament l'assignatura d'Elements de Literatura general i Espanyola, com a mitjà per a fer conèixer les principals obres i autors del nostre país. 4t. Introduir també en els Estudis Generals l'assignatura de Pràctiques de Comptabilitat i Tenidoria de Llibres, puix el Claustre creia que podia ser de gran utilitat, ja que en el supòsit que el segon ensenyament pogués considerar-se com el regulador de la cultura d'un país i, a més, com a base o element indispensable per als qui es dediquessin a estudis professionals, la Pràctica de la Comptabilitat era necessària tant a l'home de carrera, com a aquells alumnes que després dels estudis es dediquessin al comerç. 5è. Seria convenient donar als ensenyaments de Física, Química i Història Natural més amplitud (un curs de Física, un de Química i dos d'Història Natural), i així es podria suprimir a la Universitat el curs preparatori, en el qual es repetien aquestes assignatures ja aprovades, i les quals també moltes vegades eren dispensades.

Els quatre darrers punts eren del camp administratiu:

6è. Que s'autoritzés als Instituts locals la matrícula d'ensenyament privat i domèstic, tal com ho feien els provincials. S'evitaria així fer fer llargs viatges a aquells alumnes, tenint més a la vora un altre Institut oficial. També s'evitaria el greuge de veure que, mentre el Municipi feia esforços per a sostenir l'Institut oficial local, era l'Institut provincial el que es beneficiava d'aquelles matricules. 7è. S'haurien d'equiparar els sous de tots els Catedràtics numeraris situant-los en les 3.000 ptes. 8è. Els drets passius dels Catedràtics era una de les reformes que ja havia estat promesa per Governos anteriors i que no s'havia arribat a realitzar mai. Esperaven que ara que es tractava d'una reforma total de l'ensenyament, s'aconseguiria. 9è. Demanaven al Govern un augment gradual de sou per cada cinc anys de servei com ho tenien els Professors d'escoles especials, ja que amb l'exigu sou que tenien els Catedràtics d'Institut, no era possible, sense grans privacions, procurar-se els mitjans necessaris per a estar sempre a l'altura de la seva missió. Era ridícula la quantitat de 250 ptes. anuals que es percebien com a premi després de vint anys de servei.

4.3. Institut de Tarragona

Signava les observacions acordades pel Claustre, el Director Josep Ma. de Barberà. Eren nou, a saber: 1a. Ampliar l'estudi de les llengües llatina i castellana, ajuntant la primera en el 3r any amb l'estudi de la Retòrica i afegint un altre any de Perfecció de Llatí i elements de llengua grega, concretant aquesta al coneixement de les arrels, indispensable per al tecnicisme de les ciències. 2a. Restablir l'assignatura de Principis d'Aritmètica i Geometria, com a preparació per a l'estudi dels dos cursos de Matemàtiques. 3a. Afegir almenys una assignatura d'una llengua viva, com el Francès, Anglès o Alemany. 4a. Fer obligatòria l'assistència dels alumnes matriculats en l'ensenyament oficial, i que el Catedràtics haguessin de donar informes mensuals sobre l'assistència per a coneixement de les famílies. Així s'aconseguiria estimular els alumnes i evitar que els matriculats com a oficials poguessin —burlant la llei— cursar en altres

establiments locals. 5a. Dispensar dels drets de matrícula els alumnes Excel·lents, i obligar a satisfer els drets de matrícula doblats als alumnes d'assignatures suspeses. 6a. Fixar l'extensió que s'hagués de donar a l'estudi de les assignatures per mitjà de programes generals, deixant a criteri de cada professor el seu desenrotllament. 7a. Fer que el Professorat públic de segon ensenyament —en la part econòmica— depengués exclusivament de l'Estat. 8a. Que desapareguessin les odioses exclusions dels Tribunals d'examen establertes en disposicions dictades per a la situació anterior, formant un sol cos, amb igualtat d'atribucions, tots els catedràtics inclosos en l'escalafó, segon preveia la Llei del 57. 9a. Que l'ingrés en el professorat no es fés sinó per oposició, i que es declarassin vacants les càtedres proveïdes en la situació anterior, per favor o influència.

4.4. Institut de Lleida

El Director J. Oriol Combelles enviava les observacions resumides pel Secretari, a conseqüència de la discussió que havia tingut el dia 2 d'agost, el Claustre, format pels Catedràtics que tenien la residència a Lleida durant les vacances i que eren, a més del Director, Cayetano Marín, Miguel Ferrer i José Albiñana, el qual era el Secretari.

Aquest informe tocava molts punts de la Llei d'Instrucció (més de vint) amb tant de detall i precisió de com s'havia de fer, que més aviat sembla l'esborrany d'un Reglament. Així tracta el Ministre de Foment, del Reial Consell d'Instrucció Pública, dels Rectors, Vice-rectors, Directors i Vice-directors i Secretaris d'Institut, de qui els nomena, de quina funció tenen, del que han de cobrar. Sobre l'ensenyament, parla de les seves diferents classes, d'on hi ha d'haver Facultats i Instituts, de la provisió de les càtedres, amb detall de com es realitzarien les oposicions, etc. Sobre el Quadre d'assignatures i la seva distribució en sis anys, la verificació dels exàmens, amb els diferents exercicis que comporten, etc.

Hi ha un punt que crida l'atenció, pel que fa al segon ensenyament:

“De la suspensión en los grados. Si un aspirante queda suspenso en uno de los tribunales de grado de Bachiller, no podrá volver a sufrir el ejercicio hasta seis meses después, en que satisfará nuevos derechos. La 2.ª suspensión le inhabilita para repetir el ejercicio en un año; la 3.ª en dos más, y la cuarta supone ya la pérdida de los estudios hechos”.

Semblantment diu dels graus de Llicenciat i Doctor. I acaba parlant dels Títols i dels Establiments privats, insistint, en aquests, en la titulació del Professorat, en el fet que només podran formar part dels Tribunals aquells el títol del qual es trobi registrat a la Secretaria de l'Institut, en la verificació dels exàmens i en el cobrament de dret i dietes per aquells (10).

4.5. Institut de Girona

El director, Fèlix Pagés, enviava les deu bases que el Claustre havia considerat oportú introduir en la legislació vigent, i que eren:

1a. Introducció d'un curs preparatori després de l'examen d'ingrés. 2a. Establiment de l'ensenyament de dos cursos de grec. 3a. La durada del curs, per a totes les assignatures, des del 1r. d'octubre al 31 de maig. 4a. La diferència entre Instituts i Col·legis, Instituts provincials i locals, i la forma de sostenir-los. També de l'establiment de Cases-pensió dependents dels Instituts. 5a. Sobre els establiments privats i les seves categories i condicions ben detallades pel que feia al seu establiment, locals, professorat i exàmens (entre altres coses es demanava la supressió de l'article 153 de la Llei Moyano). 6a. Sobre l'ensenyament

(10) Cf. la meua comunicació sobre “L'exempció del títol al segon ensenyament”, presentada també en les XII Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans, en la referència als Instituts de Lleida i Girona; i també, cf. RAMÓN TARRÓS i ESPLUGAS, “Problemàtica educativa al segle XIX i organització dels Col·legis escolapis de Catalunya. (1838-1904)”. Tesi Doctoral inèdita, dirigida pel Dr. Josep González-Agàpito. Universitat de Barcelona, setembre de 1990. Pàg. 193 ss.

domèstic i els seus exàmens, en els que s'haurien de contestar doble nombre de preguntes que en l'ensenyament oficial. 7a. Les càtedres s'havien de donar només per oposició, i se n'assenyalaven les condicions. 8a. Els sous dels Catedràtics se situava en les 3.000 ptes. (12.000 rals), i 500 més per cada cinc anys d'antiguitat. També es marcaven els sous d'altres professors. 9a. Sobre la classe de Professors Supernumeraris, i qui ho podria ser, encara que fora millor que no existissin. 10a. La prohibició de donar classes particulars als alumnes matriculats a l'Institut, o als Col·legis, sense l'autorització del Rector i, en el cas d'aconseguir-la, no poder formar part dels tribunals d'examen d'aquells establiments.

Uns dies més tard, el Vice-Director, Juan Ramonacho, afegia més observacions, proposades en el Claustre celebrat amb l'assistència de Catedràtics, abans absents per vacances.

La introducció a les observacions afegides comença amb diverses consideracions: les Diputacions serien més favorables a sostenir i fomentar els Instituts, si veiessin que les despeses eren més o menys iguals per a totes les províncies, cosa que no succeïa, car Girona pagava més pel segon ensenyament que Barcelona, València i altres ciutats més riques.

"Además, reconocida la necesidad de desviar la juventud de la brilladas carreras científicas y literarias hace más necesario extender los estudios de los Institutos "dedicados hasta ahora a las clases pudientes" estableciéndoselos de aplicación a artes, oficios y determinadas profesiones, al objeto de difundir en todas las clases sociales los conocimientos técnicos que les son necesarios, no limitando la misión del Instituto a círculo tan estrecho como hasta ahora". Per tant,

1r. Urgia examinar si es podia fixar, a càrrec de les Diputacions per a sostenir els Instituts, una quantitat elevada proporcional a les riqueses o si més no igual per a tots els Instituts. Segon. Urgia igualment

"establecer en cada uno según la necesidades de la localidad enseñanzas técnicas para el obrero, mayordomo, industrial, comerciante y agricultor",

i afegia unes consideracions sobre el personal i retribucions per a poder-ho portar a terme. 3r. Urgia també l'augment gradual de les 500 ptes. per cada cinc anys d'antiguitat, i hi afegia un estudi que mostrava, basant-se en les dades del darrer escalafó, que això no resultaria tan car a l'Era públic, i com podria distribuir-se la despesa que comportava.

4.6. Institut de Figueres

El Director, José Boix, enviava les observacions que se li havien acudit després d'escoltar el Claustre de tres catedràtics. Eren sis: tres referides a l'ensenyament i tres a qüestions administratives:

1a. Els estudis de segon ensenyament s'haurien de fer en sis anys, i n'exposava la forma i el pla de cada any. 2a. L'edat mínima per a l'ingrés hauria de ser de 10 anys. Amb això, i amb el pla proposat, s'evitaria que els alumnes haguessin d'estudiar prematurament certes assignatures en edats en què les facultats intel·lectuals no han adquirit el suficient desenvolupament per a estudiar-les amb profit, i també evitarien l'inconvenient de veure les aules de les Facultats freqüentades per batxillers de 14 anys, que en general no es trobaven disposats per a aquells estudis. 3a. Les qualificacions de Grau de batxillerat haurien de poder ser Aprovat, Bo i Excel·lent, ja que molts mereixien més que la primera sense arribar a la darrera qualificació. D'aquesta manera hi hauria més justícia en les qualificacions.

Les referides a l'Administració demanaven simplificació del paperam, tant per a la matrícula com per a les certificacions i per a les inscripcions de graus.

4.7. Institut Balear

Era el Director Francisco Manuel de los Herreros qui deia que el Claustre

"después del maduro y detenido examen que requería asunto de tan alta y trascendental importancia"

Li exposa els set punt següents:

1r. Sobre l'organització del segon ensenyament. Primerament calia determinar el caràcter i les tendències del segon ensenyament, així el Claustre

"entiende que para corresponder ésta (la segunda enseñanza) debidamente a sus altos fines, en vez de delimitarse como antiguamente a estudios preparatorios para los de Facultad o carreras facultativas, debería comprender todos los conocimientos elementales necesarios para grangearse el alumno el concepto de persona culta e ilustrada y en ponerse en aptitud así para adquirir la instrucción propia de dichas carreras u otras especiales, como para ejercer en su día con lucimiento las profesiones que no requieren grados o títulos académicos, aplicar con inteligencia su actividad al Comercio, Industria o Agricultura, desempeñar con igual acierto cualquier cargo o destino público o cuidar debidamente de sus propios intereses y en su caso de los ajenos".

Establerta aquesta base, el Claustre no s'estendria a especificar les assignatures o els horaris que convindrien, però sí que consideraria els alumnes dividits en tres classes:

- els que es preparaven per als estudis de Facultat o altres superiors,
- els que es proposaven aconseguir un títol pericial,
- i els que, sense aspirar a cap d'aquestes anteriors, estudiaven per a procurar-se una instrucció general.

Aquells detalls (assignatures, horaris) pertanyien al Reglament i no a l'informe. I continuava dient que el Claustre

"Cree sin embargo oportuno indicar que a su juicio y sea cual fuere la organización que se dé a la segunda enseñanza, conviene que una parte de ella tenga el carácter de fundamental y de común a todos los alumnos, abrazando el complemento de la Gramática castellana, Principios de Aritmética y de Geometría, Nociones sumarias de Geografía, Historia Sagrada, Historia de España y Ciencias Naturales, continuando todo con ejercicios de escritura al dictado y de dibujo lineal; y que en vez de ceñirse el estudio de cada asignatura a un solo curso, se divida en varios de más o menos lecciones semanales, de modo que una misma materia se vaya repitiendo y sucesivamente ampliando durante la serie de los años que se fijen como duración normal de la enseñanza, evitándose así el inconveniente de que, al llegar el alumno al término de la carrera o cuando trate de presentarse al examen de grado o título, tenga ya, como ahora sucede con harta frecuencia, en gran parte olvidadas las materias que estudió quizás con mucho aprovechamiento en los primeros años".

2n. Exàmens d'ingrés. No s'aconseguiria res, si no s'establissin condicions una mica més riguroses que les actuals, a fi de que els qui ingressessin al segon ensenyament estiguessin preparats amb la instrucció necessària. Hauria de ser més àmplia que en la primària elemental, i estaria bé de publicar, cada any, un programa detallat, fet pel Claustre de l'Institut, en el qual necessàriament s'haurien de fer els exàmens, per a evitar l'excessiva facilitat d'aprovar en els pobles o en establiments privats.

3r. Programes i llibres de text. Per unificació de l'extensió dels ensenyaments, s'haurien d'assenyalar-ne els límits en un programa general, que indiqués, al mateix temps, l'ordre o mètode per a millor tractar cada matèria, més si s'havien de dividir en diversos cursos. També haurien de publicar-se llibres ajustats al programa

"pudiendo los catedráticos adoptar siempre el que mereciese su preferencia entre todos los que hubiesen obtenido la aprobación del Consejo de Instrucción pública o del respectivo Claustro Universitario. Sin menoscabo de este derecho

y con el fin de estimular la actividad del profesorado, abriendo a la vez un camino para llegar más pronto al remedio de la necesidad de buenos libros de texto, que estamos experimentando y que tan desfavorablemente puede influir en los resultados de la enseñanza, convendría que el Gobierno abriera todos los años un concurso para la adjudicación de premios de alguna importancia a los autores de las obras de texto que estimase dignas de ellos un jurado especial compuesto de catedráticos de las diversas secciones que abraza la segunda enseñanza, nombrados expresamente para examinar y calificar todos los libros presentados”.

4t. Graus i títols. Que continués havent-hi exercicis de prova general en acabar la carrera, per aconseguir el títol, “más atendidas las diversas aspiraciones de los cursantes en el caso de que la segunda enseñanza haya de tener el triple carácter que se ha indicado anteriormente, parece que lo más acertado sería conservar los títulos periciales de Agrimensor, perito mecánico, perito químico y perito mercantil para los que probasen satisfactoriamente el conjunto de las asignaturas de aplicación respectivas, y establecer para los demás tres clases de grado de Bachiller, a saber, una para los que hubieran probado todos los estudios de segunda enseñanza sin aspiración determinada, otra para los que aspirasen a las Facultades de Filosofía, de Derecho y cualquiera carrera literaria, y otra para los que quisieran ingresar en los estudios propios de las Facultades de Ciencias, de Medicina, Farmacia u otra profesión científica”.

Tocava als Reglaments determinar les assignatures per a obtenir cada grau.

5è. Exàmens. Els exàmens podien continuar igual, és a dir, orals per a les assignatures més fonamentals, i orals i escrits per aquelles assignatures que la seva mateixa índole ho requerís, i per als exàmens de graus.

6è. Ensenyament privat i domèstic. Sense tenir res a dir sobre aquest darrer, proclamaven la màxima llibertat d'establir col·legis privats, que si volien després incorporar les assignatures haurien de tenir el material indispensable, el nombre de professors necessari amb la titulació corresponent i els alumnes haurien de satisfer a l'Institut els drets d'examen i graus. El Tribunal, si no s'examinessin a l'Institut, com ho feien els alumnes d'ensenyament domèstic, estaria format per dos catedràtics de l'Institut i pel professor de l'assignatura (amb títol).

7è. Professorat. Amb la finalitat de donar la importància que li correspon i posar fora de dubte la intel·ligència i la idoneïtat dels encarregats de l'ensenyament, només s'hi hauria d'accedir per oposició. S'hauria de millorar la sort dels catedràtics

“asignándoles la dotación necesaria para poder vivir decorosamente, sin necesidad de ocuparse en trabajos extraños a la enseñanza pública, en perjuicio del fin a que sus esfuerzos deben ir exclusivamente encaminados”.

La dotació hauria de ser de 3.000 ptes d'entrada, més 500 per cada cinc anys d'antiguitat, com ja des de 1871 tenien els professors de l'Escola de Nàutica i altre escoles especials; se'ls haurien de reconèixer els drets passius i també passar-los la meitat del sou en el cas d'impossibilitat: l'altra meitat seria per als substituïts.

4.8. Institut de Barcelona

En primer lloc, la Junta de professors de l'Escola Professional de Comerç, que depenia de l'Institut Provincial, reunida el 16 de setembre, va contestar que havien aprovat per unanimitat,

“abstenerse de proponer modificación o reforma alguna y deferir por completo a la superior ilustración y conocido celo del Gobierno en el particular sobre que se le consultaba”.

En canvi, el Claustre de Professors de l'Institut de Segon Ensenyament de Barcelona, amb data 5 de novembre, escrivia al Rector:

“En primer lugar, es muy de agradecer, y los Profesores

que forman el Claustro de este Instituto lo agradecen de todo corazón, que el Exmo. Sr. Ministro de Fomento se haya dignado oír el humilde parecer del profesorado al intentar reformas en la enseñanza con el fin de asesorarse de aquellas personas cuya notoria experiencia les permite apreciar los inconvenientes y ventajas de los sistemas de estudios en el terreno de la práctica.

Se limitará, por lo tanto, este informe a las innovaciones que reclama la Segunda Enseñanza, versando principalmente sobre las asignaturas que ésta debe comprender y el orden en que deben estudiarse.”

Tota l'exposició que segueix va encaminada a justificar les diverses assignatures que creuen que cal impartir en el segon ensenyament, amb consideracions de diferents tipus, dels quals després en dono uns exemples. El Quadre d'assignatures que proposen és el següent:

“La distribución académica normal de Estudios generales de Segunda enseñanza, en el menor número de años posible, será en esta forma:

Primer grupo:

Latín y Castellano, 1.º curso	diaria
Geografía general y particular de España	alterna
Principios y ejercicios de Aritmética	alterna

Segundo grupo:

Latín y Castellano, 2.º curso	diaria
Historia antigua	alterna
Principios y ejercicios de Geometría	alterna

Tercer grupo:

Perfección de Latín y Composición	alterna
Lengua griega	diaria
Historia media	alterna
Aritmética y Algebra	diaria

Cuarto grupo:

Preceptiva literaria	diaria
Historia moderna	alterna
Lógica y Ontología	alterna
Geometría y Trigonometría	diaria

Quinto grupo:

Cosmología, Psicología y Teodicea	alterna
Física elemental	diaria
Historia natural	diaria
Lengua viva, 1.º curso (Francés, Inglés o Alemán)	alterna

Sexto grupo

Ética y Derecho natural	alterna
Nociones de Química	bisemanal
Fisiología e Higiene	alterna
Agricultura teórico-práctica	diaria
Lengua viva, 2.º curso (Francés, Inglés o Alemán)	alterna
Fundamentos de Religión	alterna”

Heus ací uns exemples del contingut de l'exposició:

1. “Difícil es elegir entre tantas ciencias adornadas las más de los poderosos atractivos de la novedad, revestidas las otras de respetable y veneranda antigüedad. como es maltan y enriquecen el vasto campo del saber, aquellos estudios que deben componer la Segunda Enseñanza, de modo que ni falten los necesarios, ni se fatigüe la mente de los alumnos con inmensa balumba de conocimientos, útiles, porque toda ciencia lo es, pero que divierten la atención de los discípulos a muy diversas materias, con perjuicio de la solidez y profundidad de los estudios. Vale más conocer con la perfección posible los elementos de algunas ciencias que no libar en muchas de ellas sin sacar otro fruto que una erudición a la violeta, estéril de todo punto para el adelantamiento de las ciencias y sólo eficaz para alentar a la osadía de la ignorancia o disertar sin orden ni concierto en todo linaje de asuntos.

La más segura norma en este punto es sin duda alguna el fin y las necesidades que ha de satisfacer la Segunda Enseñanza.”

2. “... Es además provechisísimo el estudio de la Gramá-

tica latina por el rigor lógico de su construcción, la cual, bien estudiada, es una especie de lógica práctica que encauza al entendimiento y le dispone para el estudio de las mismas teorías lógicas y el de las otras ciencias. Otra razón, aplicable también a la Lengua griega, milita en favor del estudio del latín: que nunca se perciben con la claridad y propiedad apetecibles los primores y bellezas del estilo sino en las mismas obras originales. De aquí la necesidad de conocer aquellas lenguas, en que se han escrito los más acabados modelos de literatura. Y téngase en cuenta que, no mera curiosidad de eruditos antojadizos, ni livianas aficiones de algunos hombres ligeros proclaman solamente el estudio de la literatura; antes por el contrario, el cultivar las letras con discreción y acierto puede servir para educar el corazón. La antigüedad clásica representó en ingeniosas fábulas y el poeta venusino cantó en sonoros versos esta influencia benéfica de la belleza y del Arte en el humano corazón. ¿Y qué diremos de la conveniencia de conocer el griego si ha de comprenderse el moderno tecnicismo científico?”.

3. “El estudio de la Agricultura, uno de los primeros elementos de riqueza de nuestra Península y Colonias, no puede dar satisfactorios resultados si queda reducido a meras explicaciones teóricas: conviene por lo mismo que el catedrático de esta asignatura disponga de un campo de prácticas agrícolas a propósito.

Dadas las rápidas comunicaciones que los adelantos han establecido entre todos los países y el continuo progreso de muchos de ellos en los distintos ramos de la actividad humana, es casi indispensable la posesión de algunas lenguas vivas para el estudio de obras extranjeras y aún para las relaciones comunes de la vida social. Así pues, en los dos últimos cursos se estudiará el Francés, el Inglés o el Alemán.

Mas, como quiera que la Religión sea la base de la Moral, el cuadro de la Segunda Enseñanza no quedará completo, si no se añade un curso de Fundamentos de religión. Así se entiende en Inglaterra, en Suecia y en otras naciones, en donde la libertad de cultos no es obstáculo a que se estudie la Religión, o secta dominante.”

Després de l'exposició sobre el Pla d'estudis, no deixen de banda la qüestió econòmica:

“Últimamente, este Claustro, venciendo la repugnancia que le cuesta tratar de asunto tan enojoso, se atreve a exponer a V.E. que una de las causas que pueden contribuir al decaimiento de la enseñanza en España es indudablemente lo modesto de la retribución que al profesorado se asigna en nuestra patria.

Es evidente que la dignidad e independencia del profesorado reclaman de los que lo ejercen gastos superiores al cortísimo sueldo nominal de una cátedra, y más corto aún por

el descuento que causas ya extinguidas produjeron en los sueldos del Estado. Doloroso es que la posición más difícil de conseguir hoy en España sea de las peor retribuidas.

Urge, por tanto, remediar tamaños males, para lo que conveniría que la Superioridad se sirviera mejorar la aflictiva situación del profesorado...”

Així, demanaven després per als Catedràtics, un sou d'entrada de 4.000 ptes. amb les 500 d'augment per cada cinc anys d'antiguitat. I, a més, insistien en la petició dels drets passius com ja en fruïen altres funcionaris, i que se'ls havien promès ja en la Llei (Disposició transitòria 5a. de la Llei Moyano). Demanaven també el millorament de la dotació pel personal administratiu i subaltern. I acabaven demanant l'equiparació de sous i gratificacions del Catedràtics d'aquest Institut” amb els que les lleis concedien als de Madrid.

5. A MANERA DE CONCLUSIÓ

La consulta va ser àmplia. El Rector de la Universitat n'havia d'enviar un resum dels punts comuns a la Direcció general d'Instrucció Pública. Desconeixem aquest resum, però la varietat d'opinions i de propostes indica no tant la problemàtica concreta d'alguns Instituts, com la clarividència de la necessitat d'uns enfocaments i canvis que tardarien llargs anys a madurar per a ser portats a la pràctica.

Es podria dir també que no va ser infructuosa. Pel que fa a l'ensenyament superior, el Rector la utilitzaria encara dos anys més tard. El 29 de juliol de 1883 escrivia des de Madrid a un dels seus col·laboradors en la Universitat de Barcelona:

“Ayer vi al Ministro y tuve con él una larga e íntima conferencia sobre muchos puntos, teniendo la satisfacción de ver que concuerdan exactísimamente, hasta en los detalles más pequeños, con mi modo de pensar sobre Instrucción pública y su régimen.

Para cumplir un encargo que me hizo (esto resérvelo V.) me es muy conveniente tener a la vista las Memorias escritas que las diversas Facultades de esa Universidad remitieron sobre reformas de sus estudios, etc., así como la contestación que dieron a algunas preguntas que les hizo el Rectorado, sobre exámenes, etc.”

El 31 de juliol van ser enviats al Rector els informes i les preguntes contestades per les cinc facultats, i se li demanava si volia també els de les altres escoles.

Pel que fa a l'ensenyament secundari, de moment, només la qüestió econòmica va fer un pas endavant en ser proposat que fos sostingut per l'Estat, projecte que no va reeixir fins al 1887, a causa de la situació i dels canvis polítics. Les reformes del pla d'ensenyament encara haurien d'esperar més.